

Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi

Yüksel Eroğlu ¹, Evrim Aktepe ², Sırrı Akbaba ³, Adem Işık ⁴, Evrim Özkorumak ⁵

Öz

Bu araştırmanın amacı siber zorba, siber mağdur, siber zorba/mağdur ve siber zorbalığa hiçbir biçimde karışmamış bireylerin oranını araştırmak ve siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin risk faktörlerini belirlemektir. Araştırma Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi polikliniğine başvuran 160 ergenle yürütülmüştür. Veriler Sosyodemografik Bilgi Formu, İnternet Bağımlılığı Ölçeği ve Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonuçları siber zorbalığın cinsiyet, internet kafeye gitme sıklığı, ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı, günlük sosyal paylaşım sitelerine girme süresi, internet bağımlılığı riski, interneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanma ve ailenin aylık geliri ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Öte yandan siber mağduriyetin ise internet kafeye gitme sıklığı, ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı, interneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanma ve internet bağımlılığı riski ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçları alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Siber zorbalık
Siber mağduriyet
İnternet bağımlılığı
Risk faktörleri

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 22.06.2014
Kabul Tarihi: 26.12.2014
Elektronik Yayın Tarihi: 15.02.2015

DOI: 10.15390/EB.2015.3698

Giriş

Bilişim ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler ergenlere yeni arkadaşlıklar kurma ve sürdürme, bilgiye ulaşma ve paylaşma, sağlıklı benlik gelişimi, kimliğini keşfetme, sosyal destek ve kültürlerarası etkileşim fırsatları sunmasına rağmen birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir (Valkenburg ve Peter, 2007). Bu olumsuzlukların başında siber zorbalık gelmektedir (Li, 2007).

Siber zorbalık, bir birey veya grubun bilişim ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanması olarak tanımlanmaktadır (Belsey, 2004). Siber zorbalığın hem siber zorba hem siber mağdurları olumsuz etkilediği bildirilmektedir. Siber mağdurların depresyon, sosyal kaygı, düşük öz-saygı, alkol ve uyuşturucu kullanımı, kendini yaralama, yeme bozuklukları gibi psikolojik sorunlardan yakındıkları (Ybarra ve Mitchell, 2007),

¹ Bayburt Üniversitesi, Bayburt Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye, yeroglu45@gmail.com

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Bölümü, Türkiye, e.aktepe@yahoo.com

³ Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Türkiye, sakbaba@gmail.com

⁴ Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Bölümü, Türkiye, adha_nsn@mynet.com

⁵ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Bölümü, Türkiye, evrimozkurumak@yahoo.com

kendilerini dışlanmış ve çaresiz hissettikleri (Hinduja ve Patchin, 2008; Yaman ve Peker, 2012), okul yaşamlarında derslere yoğunlaşamadıkları (Juvonen ve Gross, 2008), akademik öz-yeterliklerinin düşük olduğu (Eroğlu, 2011), okuldan kaçtıkları ve okula silah getirdikleri (Mitchell, Ybarra ve Finkelhor, 2007) rapor edilmiştir. Siber zorbalığın ise kuralları çiğnedikleri, çevrelerindeki bireylere düşmanca tavır takındıkları (Arıcak, 2009), psikolojik uyumsuzluk yaşadıkları (Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsoy, 2012; Peker, baskıda) ve saldırganlık gösterdikleri ifade edilmiştir (Ybarra ve Mitchell, 2007). Blais (2008) tarafından yapılan boylamsal araştırmada siber zorbalığın madde bağımlılığındaki artışı, siber mağduriyetin ise yaşam kalitesindeki düşüşü anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Siber zorbalığın stres yaratıcı yaşam koşullarıyla birleştiğinde intihara bile yol açabileceği belirtilmektedir (Bauman, Toomey ve Walker, 2013; Hinduja ve Patchin, 2009).

Siber zorbalığın olumsuz sonuçları siber zorbalığa ilişkin risk faktörlerini belirlemeye yönelik araştırmaların sayısının artmasına yol açmıştır. Yapılan araştırmalar siber zorbalık ve mağduriyet ile cinsiyet, yaş (Ayas ve Horzum, 2012; Hinduja ve Patchin, 2010; Peker ve Eroğlu, 2013; Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012), ailenin aylık geliri (Arslan, Savaşer, Hallett ve Balcı, 2012), anne ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın birlikte yaşama durumu (Mitchell, Finkelhor ve Wolak, 2003), internete bağlanılan yer (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010), internet kafeye gitme sıklığı (Akbulut ve Erişti, 2011), internetin aşırı kullanımı (Peker, 2013), bilgisayar kullanma becerisi (Ybarra ve Mitchell, 2004), ergenin anne ve babasının bilgisayar becerisine ilişkin algısı, interneti kullanma amaçları (Akbulut ve diğerleri, 2010), ebeveyn ve okul personelinin denetimi (Kabalcıoğlu ve Eroğlu, 2013; Spears, Slee, Owens ve Johnson, 2008), filtre programı kullanma (Eroğlu, 2014; Mitchell, Finkelhor ve Wolak, 2005) ve sosyal paylaşım sitelerini kullanma sıklığı (O’Dea ve Campbell, 2012) arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu rapor etmişlerdir.

Siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkili bir başka faktörün internet bağımlılığı olduğu ifade edilmektedir (Ekşi, 2012). İnternet bağımlılığı, üzerinde uzlaşılan ortak bir tanım bulunmamasına rağmen “internet kullanımını kontrol etmede başarısızlığı, internet kullanımının psikolojik durumu, iş yaşamını, akademik başarıyı ve sosyal ilişkileri etkilemesini ve internetten yoksun kalındığında mutsuz olmayı” içermektedir (Shapira, Goldsmith, Keck, Khosla ve McElroy, 2000). İnternet bağımlılığını tanımlamak için farklı araştırmacılar tarafından patolojik internet kullanımı (Davis, 2001), problemlili internet kullanımı (Caplan, 2003), aşırı internet kullanımı (Hansen, 2002), kompulsif internet kullanımı (Greenfield, 1999), siber alan bağımlılığı (Suler, 2004), yüksek internet bağımlılığı (Davis, Flett ve Besser, 2002) ve sanal bağımlılık terimleri (Greenfield, 1999) de kullanılmaktadır. İnternet bağımlılığı için farklı araştırmacılar değişik tanı ölçütleri önermişlerdir. Tanı ölçütlerini belirlemede, Young (1998) DSM-IV’te yer alan patolojik kumar oynama, Shapira ve diğerleri (2000) ise dürtü-kontrol bozuklukları ölçütlerini temel almışlardır. Bu araştırmada ise internet bağımlılığı riski altında bulunan bireyler, Griffiths (2005)’in madde bağımlılığı ölçütlerine dayanarak geliştirdiği altı tanı ölçütünü (önem; duygu düzenleme; tolerans geliştirme; yoksunluk; çatışma; tekrarlama) temel alan İnternet Bağımlılığı Ölçeği (Nichols ve Nicki, 2004) kullanılarak belirlenmiştir. Önem; belli bir etkinliğin aşırı önemsenmesini ve yaşamın merkezine alınmasını, duygu düzenleme; internet kullanımının kendini daha iyi hissetmeyi sağlamasını, tolerans geliştirme; kendini rahat şekilde hissedebilmek için internet kullanım düzeyinin sürekli artırılmasını, yoksunluk; internete erişilemediğinde hoş olmayan duygular yaşanmasını, çatışma; kişilerarası ve intrapsişik sorunları, tekrarlama ise; internet kullanımının bırakılmak istenmesine rağmen bunun başarılmasını içermektedir (Griffiths, 2005).

Araştırmanın Amacı

Yapılan araştırmalar (Çetin, Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2011; Dilmaç, 2009; Ekşi, 2012) Türkiye’de siber zorbalık ve mağduriyetin oldukça yaygın bir sorun olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin risk faktörlerini incelemeye dönük araştırma sayısının yetersiz olması ve araştırmalardan elde edilen sonuçların farklılık göstermesi risk faktörlerini aydınlatmaya dönük yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu araştırmada internet bağımlılığı riski, cinsiyet, yaş, ailenin aylık geliri, anne ve babanın eğitim

düzeyi, anne ve babanın birlikte yaşama durumu, evde ve okulda internete bağlanma, internet kafeye gitme sıklığı, haftalık internet kullanma süresi, algılanan bilgisayar becerisi, ergenin anne ve babasının bilgisayar becerisine ilişkin algısı, ebeveyn ve okul personelinin denetimi, filtre programı kullanma, interneti kullanma amaçları ve sosyal paylaşım sitelerini kullanma sıklığının siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin yordayıcı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modelini tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli oluşturmaktadır. İlişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. İlişkisel tarama modeli gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermemekle birlikte bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde ötekinin kestirilmesine olanak sağlamaktadır (Karasar, 2006; Seçer, 2014).

Katılımcılar

Ebeveynleri tarafından aşırı internet kullanımı şikâyeti nedeniyle Süleyman Demirel Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Kliniğine başvuran ergenlere İnternet Bağımlılığı Ölçeği uygulanmıştır. Bu ölçekten 81 ve üzeri puan alan ergenler internet bağımlılığı açısından risk altında bulunan grubu, 81 puanın altında alan ergenler ise internet bağımlılığı açısından risk altında bulunmayan grubu oluşturmuştur. Psikotik bozukluğa, bipolar bozukluğa, zihinsel geriliğe ve yaygın gelişimsel bozukluğa sahip ergenler çalışmadan dışlanmıştır. Yaş ve cinsiyet açısından eşleştirilen her iki grup da 80 ergenden oluşmaktadır. Katılımcılar Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Polikliniğine başvuran ve yaşları 14 ile 18 arasında değişen (15.55±1.16) 160 (86 erkek [%53,8], 74 kız [%46,2]) ergenden oluşmaktadır. Katılımcıların ortalama internet kullanma süresi hafta içinde 179±2.13 dakika, hafta sonunda ise 234±2.34 dakika olarak belirlenmiştir. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Siber Zorbalığa İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Toplam (n=160)		Cinsiyet		Yaş		İnternet Bağımlılığı Riski	
	n	%	Kızlar (n=74)	Erkekler (n=86)	14-15	16-18	Evet	Hayır
Ne siber zorba ne siber mağdur	27	16.9	40.7	59.3	48.1	51.9	37	63
Siber zorbalar	11	6.9	63.6	36.4	18.2	81.8	45.5	54.5
Siber mağdurlar	14	8.7	71.4	28.6	21.4	78.6	57.1	42.9
Siber zorba/mağdurlar	108	67.5	42.6	57.4	53.7	46.3	46.3	53.7

Ölçme Araçları

Sosyodemografik Bilgi Formu: Bu formda araştırmanın bağımsız değişkenleriyle ilişkili sorular yer almaktadır.

İnternet Bağımlılığı Ölçeği (IAS): Nichols ve Nicki (2004) tarafından geliştirilmiş olup, Canan, Ataoğlu, Nichols, Yıldırım ve Öztürk (2010) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. IAS, Griffiths (2005) tarafından önerilen tanı ölçütlerine dayanarak internet bağımlılığı açısından risk altında olan bireyleri belirlemeyi amaçlayan 5'li likert tipi (1 (asla)'den 5 (her zaman)' e kadar) 31 soruluk tek faktörlü bir ölçektir. Canan ve diğerleri (2010) tarafından yapılan çalışmada ölçeğin Türkçe formunun kesim puanı 81 olarak saptanmıştır. Çalışmamızda da IAS'tan 81 puan ve üzerinde alan ergenler internet bağımlılığı açısından risk altında olan bireyler olarak kabul edilmişlerdir. Ölçeğin güvenilirliği, ölçeğin geliştirildiği çalışmada 0.95 (Nichols ve Nicki, 2004), Türkçeye uyarlandığı çalışmada 0.94 (Canan ve diğerleri, 2010), bu çalışmada ise 0.87 olarak bulunmuştur. Ayrıca bu çalışmada IAS'ın yapı geçerliği açımlayıcı faktör analiziyle incelenmiş ve açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %48.73'ünü açıklayan tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizinden elde edilen bulgular IAS'ta yer alan maddelerin faktör yüklerinin .496 ile .813 arasında değiştiğini göstermiştir.

Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ): Çetin, Yaman ve Peker (2011) tarafından geliştirilen SMZÖ, siber zorbalık (SZF) ve siber mağduriyet (SMF) olmak üzere iki paralel formdan oluşmakta ve her bir form 22 soru içermektedir. Katılımcılar siber mağduriyet durumlarını "Bana Yapıldı", siber zorbalık durumlarını ise "Ben Yaptım" kısmında yer alan "Daima (5)" dan "Asla(1)" ya uzanan 5'li likert tipi bir derecelendirmeyi kullanarak yanıtlamaktadır. Siber mağduriyet formunda puanların yükselmesi siber mağduriyetin, siber zorbalık formunda puanların yükselmesi ise siber zorbalığın arttığını göstermektedir. İç tutarlık katsayıları ölçeğin geliştirildiği çalışmada hem SZF hem de SMF için 0.89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geliştirildiği çalışmada test-tekrar test güvenilirliği SZF için 0.90, SMF için 0.85 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ise SMZÖ'nün Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı SZF için 0.90, SMF için 0.92 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu çalışmada SMZÖ'nün yapı geçerliği açımlayıcı faktör analiziyle incelenmiştir. SZF için yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 40.98'ini açıklayan tek faktörlü bir yapı elde edilmiş ve ölçekte yer alan maddelere ilişkin faktör yüklerinin .487 ile .865 arasında değiştiği görülmüştür. SMF için yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ise toplam varyansın % 37.47'sini açıklayan tek faktörlü bir yapı ortaya çıkmış ve ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri .473 ile .74 arasında yer almıştır.

Prosedür ve Data Analizi

Katılımcılar, araştırmacıya zaman ve ulaşılabilirlik açısından kolaylık sağlayan uygun örnekleme yöntemi (Bayram, 2009) kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmanın başlangıcında Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurul Onayı ve katılımcılardan aydınlatılmış onam alınmıştır. Ölçekler Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Polikliniğine başvuran ergenlere araştırma görevlileri tarafından uygulanmıştır. Araştırmaya katılımında gönüllülük esas alınmış, katılımcılar araştırmanın amacı ve verilerin gizli tutulacağı konusunda bilgilendirilmiştir. Veriler SPSS 11.5 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır. Siber zorbalık ve mağduriyetin bağımsız değişkenler açısından farklılaşması t testi ve tek yönlü varyans analizi, bağımsız değişkenlerin siber zorbalık ve mağduriyet üzerindeki yordayıcı rolü ise adimsal regresyon analizi kullanılarak incelenmiştir. Adimsal regresyon analizinde sınıflamalı değişkenler, dummy değişkenlere dönüştürülerek analize dâhil edilmiştir. Çoklu karşılaştırmalarda Scheffe testi kullanılmıştır. Ayrıca hem t testi hem de tek yönlü varyans analizi sonuçları için etki büyüklükleri hesaplanmıştır.

Bulgular

Tablo 2. Sosyodemografik Değişkenlere Göre Siber Zorbalık ve Mağduriyet İçin Bağımsız Örneklemelerde t-testi sonuçları

Risk faktörleri	N		Siber Zorbalık			Siber Mağduriyet			
	\bar{x}	SS	t	η^2	Ortalama	Standart Sapma	t	η^2	
Cinsiyet									
Kız	74	31.78	7.83	2.61*	.20	29.31	10.23	-1.51	.12
Erkek	86	27.24	13.07			32.11	12.87		
Yaş									
14-15	76	30.00	10.92	.34	.03	30.96	11.61	.14	.01
16-18	84	29.39	11.44			30.69	11.98		
Ailenin aylık geliri									
2000 TL'nin altında	90	30.12	10.91	.56	.04	32.23	12.76	1.73	.14
2000 TL ve üstü	70	29.11	11.54			29.00	10.17		
Annenin eğitim düzeyi									
Lise altı	81	30.01	10.64	.37	.03	31.64	11.99	.89	.07
Lise ve üstü	79	29.34	11.74			29.97	11.56		
Babanın eğitim düzeyi									
Lise altı	61	30.65	12.36	.86	.07	32.09	13.52	1.07	.09
Lise ve üstü	99	29.08	10.38			30.03	10.55		
Evde internete bağlanma									
Evet	108	29.43	11.13	-.40	.03	30.87	11.87	.09	.007
Hayır	52	30.19	11.34			30.69	11.67		
Okulda internete bağlanma									
Evet	80	30.86	13.19	1.34	.11	31.52	12.56	.75	.06
Hayır	80	28.50	8.61			30.11	10.96		
Haftalık internet kullanma süresi									
25 saat ve daha az	147	29.10	10.39	-2.20	.17	30.35	11.62	-1.68	.13
26 saat ve daha fazla	13	36.15	17.01			36.07	12.67		
Ebeveynlerin kontrolü									
Evet	101	28.99	9.68	-1.02	.08	31.06	11.83	.35	.03
Hayır	59	30.86	13.35			30.38	11.76		
Okul personelinin kontrolü									
Evet	80	29.38	10.12	-.33	.03	30.08	11.07	-.78	.06
Hayır	80	29.97	12.18			31.55	12.46		
Filtre program kullanma									
Evet	81	28.74	9.41	-1.07	.09	31.14	11.17	.35	.03
Hayır	79	30.64	12.70			30.48	12.41		
İnternet kullanma süresi (yıl)									
5 yıl ve altı	90	29.03	10.81	-.83	.07	31.18	12.59	.45	.04
6 yıl ve üstü	70	30.51	11.63			30.34	10.70		
İnternet bağımlılığı riski									
Hayır	80	26.73	6.56	-3.44*	.26	27.58	8.59	-3.59*	.28
Evet	80	32.65	13.80			34.05	13.56		

* p<.05

Tablo 2’de görüldüğü gibi siber zorbalık puanları cinsiyet ve internet bağımlılığı riski, siber mağduriyet puanları ise yalnızca internet bağımlılığı riski açısından farklılaşmaktadır. Cinsiyet açısından incelendiğinde kızların siber zorbalık puan ortalamalarının (\bar{x} =31.78, SS=7.83) erkeklerden (\bar{x} =27.24, SS=13.07) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca internet bağımlılığı riski bulunanların siber zorbalık (\bar{x} = 32.65, SS=13.80) ve siber mağduriyet (\bar{x} = 34.05, SS=13.56) puan ortalamalarının, internet bağımlılığı riski bulunmayanların siber zorbalık (\bar{x} =26.73, SS=6.56) ve siber mağduriyet (\bar{x} =27.58, SS=8.59) puan ortalamalarından daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Etki büyüklüğü değerlerinin (η^2) ise .007 ile .28 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 3. Sosyodemografik Değişkenlere Göre Siber Zorbalık ve Mağduriyet İçin Tek Faktörlü ANOVA sonuçları

Risk faktörleri	N	Siber Zorbalık				Siber Mağduriyet			
		\bar{x}	SS	F	η^2	\bar{x}	SS	F	η^2
Anne ve babanın birliktelik durumu									
Birlikte yaşıyorlar	139	29.79	11.31			30.64	11.54		
Ayrı yaşıyorlar	6	29.66	7.55	.06	.0008	32.33	10.96	.11	.001
Boşandılar	15	28.66	11.53			31.80	14.70		
İnternet kafeye gitme sıklığı									
Her gün	9	41.66	18.46			45.66	19.28		
Haftada bir veya iki kere	26	31.80	11.26			32.03	11.80		
İki haftada bir kere	22	30.36	9.82	3.31*	.10	29.68	7.50	3.74*	.11
Ayda bir kere	27	29.51	9.58			29.48	9.55		
Ayda 4-5 kere	12	30.16	17.18			32.66	13.62		
Hiçbir zaman	64	26.87	8.30			28.84	10.98		
Bilgisayar becerisi algısı									
Kötü	5	23.80	2.94			24.00	2.91		
Orta	69	27.98	10.22	2.53	.03	29.76	12.93	1.60	.02
İyi	86	31.38	11.91			32.05	10.95		
Ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı									
Benden daha kötü	135	40.00	18.58			42.14	18.77		
Benden daha iyi	7	29.86	11.03	5.39*	.06	30.69	11.19	4.19*	.05
Benimle aynı düzeyde	18	24.27	3.13			27.33	10.93		
Ergenin babasının bilgisayar becerisine ilişkin algısı									
Benden daha iyi	34	28.67	9.94			30.55	11.25		
Benden daha kötü	88	30.46	10.19	.48	.006	31.38	11.39	.27	.003
Benimle aynı düzeyde	38	28.76	14.15			29.73	13.25		
İnterneti en çok kullanma amacı									
Online oyun oynamak	28	30.42	9.30			32.10	10.89		
Sohbet odalarına girmek	11	27.72	12.52			29.27	10.53		
Bilgi edinmek	18	29.61	12.48	.28	.03	28.00	10.22	.66	.44
Amaçsızca webde sörf yapmak	8	27.25	5.72			32.12	14.79		
Sosyal paylaşım sitelerine girmek	83	30.22	12.20			31.63	12.81		
Diğerleri	12	27.66	7.71			26.91	6.74		
Günlük sosyal paylaşım sitelerine grime süresi									
En fazla 1 saat	72	27.13	8.86			29.20	11.02		
1-3 saat arası	46	31.73	11.79	5.64*	.08	31.73	12.50	2.13	.03
3 saat veya daha fazla	24	35.41	15.88			34.83	13.43		

* p<.05

Tablo 3'te görüldüğü gibi siber zorbalık puanları internet kafeye gitme sıklığı, ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı ve günlük sosyal paylaşım sitelerine girme süresi; siber mağduriyet puanları ise internet kafeye gitme sıklığı ve ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı açısından farklılaşmaktadır. İnternet kafeye gitme sıklığı açısından her gün internet kafeye gidenlerin siber zorbalık puan ortalamalarının (\bar{x} =41.66, SS=18.46), hiçbir zaman internet kafeye gitmeyenlerin siber zorbalık puan ortalamalarından (\bar{x} =26.87, SS=8.30) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca her gün internet kafeye gidenlerin siber mağduriyet puan ortalamalarının (\bar{x} =45.66, SS=19.28), iki haftada bir kere internet kafeye gidenlerden (\bar{x} =29.68, SS=7.50) ve ayda bir kere internet kafeye gidenlerden (\bar{x} =29.48, SS=9.55) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı açısından; annesinin internet becerisini kendisinden daha kötü algılayan ergenlerin siber zorbalık (\bar{x} =40.00, SS=18.58) ve siber mağduriyet (\bar{x} =42.14, SS=18.77) puan ortalamalarının, annesinin internet becerisini kendisiyle aynı düzeyde algılayan ergenlerin siber zorbalık (\bar{x} =24.27, SS=3.13) ve siber mağduriyet (\bar{x} =27.33, SS=10.93) puan ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca annesinin internet becerisini kendisinden daha kötü algılayan ergenlerin siber mağduriyet (\bar{x} =42.14, SS=18.77) puanlarının, annesinin internet becerisini kendisinden daha iyi algılayan ergenlerden (\bar{x} =30.69, SS=11.19) daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Son olarak sosyal paylaşım sitelerine günde 3 saat veya daha fazla giren ergenlerin siber zorbalık puan ortalamalarının (\bar{x} =35.41, SS=15.88), sosyal paylaşım sitelerine günde en fazla 1 saat giren ergenlerden (\bar{x} =27.13, SS=8.86) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Etki büyüklüğü değerlerinin (η^2) ise .0008 ile .44 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 4. Siber Zorbalık ve Mağduriyet için Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Siber Zorbalık				Değişkenler	Siber Mağduriyet			
	B	B'nin Standart Hatası	β	t		B	B'nin Standart Hatası	β	t
Adım 1					Adım 1				
İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	12.41	3.88	.26	3.19*	İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	15.47	4.05	.31	3.81*
Adım 2					Adım 2				
İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	12.28	3.77	.25	3.25*	İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	15.33	3.91	.30	3.91*
İnternet bağımlılığı riski	-5.67	1.84	-.24	-3.08*	İnternet bağımlılığı riski	-6.25	1.91	-.25	-3.26*
Adım 3					Adım 3				
İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	11.51	3.72	.24	3.09*	İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	14.49	3.86	.28	3.75*
İnternet bağımlılığı riski	-5.14	1.82	-.22	-2.81*	İnternet bağımlılığı riski	-5.66	1.89	-.23	-2.99*
Ergenin annesinin internet becerisinin kendisinden daha kötü olduğunu düşünmesi	10.68	4.54	.18	2.34*	Ergenin annesinin internet becerisinin kendisinden daha kötü olduğunu düşünmesi	11.62	4.17	.19	2.46*

Adım 4

İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	12.57	3.69	.26	3.40*
İnternet bağımlılığı riski	-5.15	1.79	-.22	-2.86*
Ergenin annesinin internet becerisinin kendisinden daha kötü olduğunu düşünmesi	11.15	4.48	.19	2.48*
Ailenin aylık geliri	-4.22	1.80	-.18	-2.34*

Adım 5

İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	13.73	3.66	.28	3.74*
İnternet bağımlılığı riski	-5.24	1.77	-.22	-2.96*
Ergenin annesinin internet becerisinin kendisinden daha kötü olduğunu düşünmesi	9.62	4.45	.16	2.16*
Ailenin aylık geliri	-7.13	2.16	-.31	-3.30*
Annenin eğitim düzeyi	5.08	2.16	.22	2.35*

Adım 6

İnterneti en çok online oyun oynamak amacıyla kullanmak	12.21	3.69	.25	3.30*
İnternet bağımlılığı riski	-5.17	1.74	-.22	-2.96*
Ergenin annesinin internet becerisinin kendisinden daha kötü olduğunu düşünmesi	10.60	4.42	.18	2.39*
Ailenin aylık geliri	-6.79	2.14	-.29	-3.17*
Annenin eğitim düzeyi	5.13	2.13	.22	2.41*
Cinsiyet	-3.79	1.78	-.16	2.12*

*p<0.05

Tablo 4'te görüldüğü gibi interneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanmanın, internet bağımlılığı açısından risk altında bulunmanın, annesinin internet becerisinin kendisinden daha kötü olduğunu düşünmenin, ailenin aylık gelirin, annenin eğitim düzeyinin ve cinsiyetin siber zorbalığı anlamlı biçimde yordadığı bulunmuştur. Bu değişkenler birlikte siber zorbalığın % 25'ini açıklamıştır. İnterneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanma, internet bağımlılığı açısından risk altında bulunma ve annesinin internet becerisinin kendisinden daha kötü olduğunu düşünme değişkenleri siber mağduriyeti de anlamlı biçimde yordamaktadır. Bu üç değişken birlikte siber mağduriyetin % 19'unu açıklamaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada siber zorba/mağdurların oranı % 67.5, siber mağdurların oranı % 8.7 ve siber zorbalıların oranı ise % 6.9 olarak görülmüştür. Türkiye’de yapılan diğer araştırmalarda siber zorba oranının % 2 ile % 35.7, siber mağdurların oranının % 5.9 ile % 36.7, siber zorba/mağdurların oranının % 17.7 ile % 23.8 arasında değiştiği bulunmuştur (Arslan ve diğerleri, 2012). Araştırmaların yapıldığı örneklemelerin birbirinden farklı olması (Arslan ve diğerleri, 2012), siber zorbalık için farklı araştırmacıların (Belsey, 2004; Hinduja ve Patchin, 2009) tanımlarının temel alınması ve kullanılan ölçme araçlarının nitelikleri [bazı ölçme araçlarında siber zorbalık ve mağduriyetin tanımının verilmesinin ardından siber zorba ve mağdur olup olmadıklarına ilişkin düşüncelerinin bazılarında ise eylemlerin siber zorbalık olarak adlandırılmadan, katılımcılara eylemleri yapma düzeylerinin sorulması ardından katılımcılara siber zorba ve mağdur olup olmadıklarına (Çetin ve diğerleri, 2011)] araştırmalardan elde edilen bulguların karşılaştırılmasını güçleştirmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular kızların erkeklerden daha çok siber zorbalık yaptığını göstermiştir. Yapılan araştırmaların bir kısmı (Hinduja ve Patchin, 2010; Slonje ve Smith, 2008; Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2002) bu araştırmayla tutarlı biçimde kızların erkeklerden daha çok siber zorbalık yaptığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığını (Arıca ve diğerleri, 2008; Dilmaç, 2009; Vanbosch ve VanCleemput, 2009; Williams ve Guerra, 2007) bildiren araştırmalar da bulunmaktadır. Türkiye’de yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular genellikle erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığını göstermektedir (Eroğlu, 2011). Bununla birlikte bu araştırmada tam tersi bir bulgu elde edilmesi, siber zorbalığın ilişkisel zorbalık türü davranışları içermesiyle ilişkili olabilir. Ayrıca Türkiye’de kızların ve erkeklerin farklı sosyalleşme süreçlerinin etkisinde yetişmesi de bu farklılığa yol açmış olabilir. Türkiye’de kız çocukları daha çok denetim altında yetiştirilmekte ve kız çocuklarından saldırganca davranışları kontrol etmeleri erkek çocuklarıyla karşılaştırıldığında daha çok beklenmektedir (Akbulut ve Erişti, 2011). Bundan dolayı gerçek hayatta saldırganca davranamayan kız çocuklarının bu durumu siber zorbalık yaparak telafi etmeye çalıştıkları söylenebilir. Yine cinsiyet ile siber zorbalık ilişkisinin farklı siber zorbalık davranışları açısından incelenmesi bu ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bu araştırmada ailesinin aylık geliri 2000 TL’nin altında olan katılımcıların, üstünde olanlarla karşılaştırıldığında daha çok siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Bu bulgu ailenin aylık geliriyle siber zorbalık arasındaki ilişkiye aracılık edeceği düşünülen çeşitli değişkenlere yönelik yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Örneğin bu değişkenlerden bir tanesinin bilinçli internet kullanımı olabileceği ifade edilebilir. Diğer bir deyişle aylık geliri düşük olan ailelerde yetişen ergenlerin bilinçli internet kullanımına ilişkin farkındalıklarının daha düşük olması böyle bir sonuca yol açmış olabilir (Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2008). Öte taraftan bazı araştırmalar ailenin aylık geliri yükseldikçe siber zorbalığın arttığını (Akbulut ve diğerleri, 2010; Wang, Ianotti ve Nansel, 2009) ya da siber zorbalığın ailenin aylık geliriyle ilişkili olmadığını (Eroğlu, 2011; Kabalcıoğlu ve Eroğlu, 2013) bildirmektedir. Araştırmacılar (Akbulut ve diğerleri, 2010; Wang ve diğerleri, 2009) ailenin aylık geliri yükseldikçe siber zorbalık yapma oranının artmasını, ailesi yüksek aylık gelire sahip olan bireylerin bilişim ve iletişim teknolojilerine erişme olanağının daha fazla olmasına bağlamaktadır. Bununla birlikte bilişim ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve ucuzlaması nedeniyle artık ailesi düşük aylık gelire sahip bireylerin de bilişim ve iletişim teknolojilerine kolaylıkla ulaşabildiğini ileri süren araştırmacılar da bulunmaktadır. Bilişim ve iletişim teknolojilerine ailesinin aylık geliri düşük olan ergenlerin de kolaylıkla ulaşabildiğini ileri süren araştırmacılara göre ailenin aylık geliri siber zorbalık için bir risk faktörü olmaktan çıkmıştır.

Annesi liseden daha düşük düzeyde eğitim almış katılımcıların, annesi lise veya daha yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılardan daha çok siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Akbaba ve Eroğlu (2013) tarafından yapılmış araştırmada da bu araştırmayla tutarlı biçimde annenin eğitim düzeyinin düşmesinin siber zorbalığı arttırdığı belirlenmiştir. Bununla birlikte annenin eğitim düzeyi arttıkça siber zorbalığın arttığını bildiren araştırmalar (Laftman, Modin ve Östberg, 2013; Serin, 2012) da bulunmaktadır. Bu araştırmada annenin eğitim düzeyi düştükçe siber zorbalığın artmasının nedenleri

olarak annenin çocuğuyla kurduğu iletişimin niteliğinin ve çocuğun internette yaptıklarına ilişkin farkındalığının, annenin eğitim düzeyi ile ilişkili olması gösterilebilir. Diğer bir deyişle annenin eğitim düzeyi düştükçe çocuğuyla olan iletişimde katı ve baskıcı bir yaklaşım benimsemesi (Erdoğan ve Uçukoğlu, 2011) ve çocuğun internet davranışlarına ilişkin farkındalığının azalması (Liau, Khoo ve Ang, 2005) çocuğun siber zorbalık davranışlarının artmasına yol açmış olabilir.

Annenin internet becerisinin yetersiz olarak algılanmasının siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte babanın internet becerisine ilişkin algı ile siber zorbalık ve mağduriyet arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Bu durumun nedeni çocuğun davranışlarını denetlemede annenin daha çok sorumluluk alması olabilir. Ybarra ve Mitchell (2004) tarafından yapılan araştırmada da siber zorbalığın bakım sağlayan kişinin davranışlarından oldukça etkilendiği bulunmuştur. Bu bulgudan hareketle annenin internet becerisini arttırmanın ergenleri siber zorbalık ve mağduriyetten korumada önemli rol oynayacağı ifade edilebilir. Liau ve diğerleri (2005) tarafından yapılan araştırmada annelerin, çocuklarının siber zorbalık ve mağduriyet deneyimlerine ilişkin farkındalık düzeyinin babalardan daha yüksek olduğunun bulunması bu öneriyi desteklemektedir.

İnternet kafeye gitme sıklığı ile siber zorbalık ve mağduriyetin ilişkili olduğu bulunmuştur. Akbulut ve diğerleri (2010) tarafından yapılan araştırmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Akbulut ve diğerleri (2010) bu durumu internet kafelerde sanal etkinliklerin yeterince denetlenmemesine bağlamıştır. Bununla birlikte internet kafeye gidenlerle gitmeyenler arasında siber zorbalık ve mağduriyet açısından herhangi bir farklılık bulunmadığını bildiren araştırmalar da (Kabalcıoğlu ve Eroğlu, 2013; Eroğlu, 2014) bulunmaktadır. Söz konusu araştırmacılar bu durumu yasal düzenlemelerle internet kafelerde güvenlik önlemlerinin arttırılmasına bağlamaktadır.

Sosyal paylaşım sitelerini günde 3 saat ve daha fazla kullananların, en fazla 1 saat kullananlardan daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Bireylerin sosyal paylaşım sitelerinde kimliğini gizleyebilmeleri ve kendilerini farklı kimliklerle sunabilmeleri siber zorbalığa zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda sosyal paylaşım sitelerinin kişisel bilgilerin uygunsuz şekilde paylaşılmasını ve birçok insan tarafından ulaşılmasını mümkün kılmasının, bu ortamlarda siber zorbalık davranışlarının oranının artmasına yol açtığı ifade edilebilir (Mesch, 2009). Dredge, Gleeson ve Garcia (2014) tarafından yapılan araştırmada Facebook'ta kişisel bilgilerin paylaşılmasının siber zorbalık davranışlarının artmasına yol açtığının bulunması bu yorumu destekler niteliktedir. Bu araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde siber zorbalıkların kendilerine kurban seçmek için en çok kullandıkları ortamların başında sosyal paylaşım sitelerinin geldiği belirtilebilir. Özdemir ve Akar (2011)'in araştırmasında da öğrencilerin en çok siber zorbalık yaptıkları ortamların başında Facebook'un geldiği bulunmuştur.

İnterneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanma ile siber zorbalık ve mağduriyetin ilişkili olduğu bulunmuştur. Çevrimiçi oyunlar gibi etkileşimsel sanal ortamlarda ergenlerin grup tarafından kabul edilmek ve oyunu kazanmak amacıyla siber zorbalık yapabileceği söylenebilir. Bazı durumlarda ise ergenlerin oyunu kazanmaktan çok diğer bireylere siber zorbalık yapmak amacıyla çevrimiçi oyunları tercih ettiği görülmekte ve bu durum "griefing (çevrimiçi oyunbozanlık)" olarak isimlendirilmektedir. Özellikle grup etkileşimine dayanan oyunların siber zorbalık için risk oluşturduğu ifade edilebilir. Çünkü bu tür oyunlarda grup tarafından kabul edilme ve grup içerisindeki statüsünü yükseltmenin amaçlanmasının siber zorbalık ve mağduriyet olasılığını arttırdığı belirtilmektedir (Ko, Yen, Liu, Huang ve Yen, 2009). Çevrimiçi oyunlar ile çeşitli psikolojik yapıların (dışadönüklük, heyecan arama, risk alma) etkileşiminin siber zorbalık üzerindeki yordama gücünün araştırılması bu mekanizmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

İnternet bağımlılığı açısından risk altında bulunmanın siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkili olduğunun bulunması önceki araştırmalardan elde edilen bulgular ile tutarlıdır. Sürekli internete bağlanma isteği ile karakterize olan, bireylerin duygu durumunu olumsuz olarak etkileyen, sosyal yalıtımı arttıran ve yakın ilişkilerinin bozulmasına yol açan internet bağımlılığı açısından risk altında bulunmanın (Aktepe, Olgaç-Dündar, Soyöz ve Sönmez, 2013; Eroğlu, 2014; Ybarra ve Mitchell, 2004) siber zorbalık ve mağduriyet olasılığını arttırdığı ifade edilebilir. Ekşi (2012) tarafından yapılan araştırmada internet bağımlılığının alt boyutları içerisinde yalnızca sosyal yalıtımın siber zorbalığı anlamlı biçimde yordadığı bulunmuştur. Bu bulgu, internet bağımlılığı yüzünden sosyal ilişkileri bozulan bireylerin sanal ortamdaki ilişkilerinin de bozulduğunu göstermektedir. Çetin ve diğerleri (2011) tarafından yapılan araştırmada ilişkilerle ilişkili bilişsel çarpıtmaların siber zorbalık ve mağduriyeti yordadığının bulunması bu yorumu destekler niteliktedir. Çetin ve diğerlerinin (2011) araştırmasında da Ekşi (2012)'nin araştırmasına benzer biçimde siber zorbalığı en çok yordayan boyutun yakınlıktan kaçınma olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda internet bağımlılığının siber zorbalıkla ilişkisinin internet bağımlılığının boyutları açısından incelenmesinin bu ilişkinin mekanizmasına ilişkin kuramsal birikimin artmasını sağlayacağı belirtilebilir. Ayrıca internet bağımlılığı açısından risk altında bulunma ile siber zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişkiye aracılık eden değişkenlerin belirlenmesi bu ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Siber zorbalık ve mağduriyetin aydınlatılmasına yönelik önemli bulgular içeren bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak bu araştırmanın ergenlerle yapılmış olması bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. İkinci olarak araştırmada ilişkisel tekniklerin kullanılması nedenselliğe ilişkin çıkarımlar yapılmasını güçleştirmektedir. Üçüncü olarak bu araştırmada sosyodemografik değişkenler, internet bağımlılığı riski, siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkili rapor edilen bulgular öz-bildirime dayalı ölçme araçlarının ölçtüğü kadarıyla sınırlıdır. Dördüncü olarak bağımsız değişkenlerin siber zorbalık ve mağduriyet üzerinde ne derece etkili olduğunu gösteren etki büyüklerinin büyük kısmının küçük ve orta düzeyde olduğu görülmektedir. Sınırlılıklarına rağmen bu araştırmadan elde edilen bulguların internet bağımlılığı riski ile siber zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişkinin anlaşılmasına ve ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti önlemeye yönelik müdahale programları tasarlamayı amaçlayan çalışmalara (Peker, 2013, 2014; Seçer, 2014; Şahin ve Akbaba, 2010; Şimşek ve Palancı, 2014; Tanrıku, Kınay ve Arıcak, 2013) katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Son olarak bu araştırmadan elde edilen nicel bulguların, yapılacak nitel araştırmalarla desteklenmesi ve siber zorbalık ve mağduriyeti inceleyen Türkiye çapında geniş katılımlı araştırmaların yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Akbaba, Y. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105-123.
- Akbulut, Y. ve Erişti, B. (2011). Cyberbullying and victimization among Turkish university students. *Australasian Journal of Education Technology*, 27, 1115-1170.
- Akbulut, Y., Şahin, Y. L. ve Erişti B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. *Educational Technology & Society*, 13, 192-201.
- Aktepe, E., Olgaç-Dündar, N., Soyöz, Ö ve Sönmez, Y. (2013). Possible internet addiction in high school students in the city center of Isparta and associated factors: a cross-sectional study. *The Turkish Journal of Pediatrics*, 55(4), 417-425.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (3), 253-262.
- Arslan, S., Savaşer, S., Hallett, V. ve Balcı, S. (2012). Cyberbullying among primary school students in Turkey: self-reported prevalence and associations with home and school life. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15, 527-533.
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among Turkish university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Bauman, S., Toomey, R. B. ve Walker, J. L. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of Adolescence*, 36(2), 341-350.
- Bayram, N. (2009). *Sosyal bilimlerde SPSS ile vey analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Belsey, B. (2004). *Cyber-bully: An emerging threat to the "always on" generation*. <http://www.bullying.org.html> adlı web sitesinden 17.01.2014 tarihinde erişildi.
- Blais, J. (2008). *Chatting, befriending, and bullying: Adolescents' internet experiences and associated psychosocial outcomes*. Yayımlanmamış doktora tezi, Queen's University, Kingston, Ontario, Canada.
- Canan, F., Ataoğlu, A., Nichols, L. A., Yıldırım, T. ve Öztürk, Ö. (2010). Evaluation of psychometric properties of the Internet Addiction Scale in a sample of Turkish high school students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13, 317-321.
- Caplan, S. (2003). Preference for online social interaction: a theory of problematic Internet use and psychological well-being. *Communication*, 30, 625-648.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S. ve Pepsöy, S. (2012). Ergenlerde ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 637-653.
- Çetin, B., Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2011). Siber zorbalığın ve mağduriyetin bir yordayıcısı olarak ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar: Ergenler için bir ön çalışma. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3, 1064-1080.
- Çetin, B., Yaman, E. ve Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers & Education*, 57, 2261-2271.
- Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological internet use. *Computers in Human Behavior*, 17, 187-195.
- Davis, R. A., Flett, G. L. ve Besser, A. (2002). Validation of a new scale for measuring problematic internet use: Implications for pre-employment screening. *Cyber Psychology & Behavior*, 5, 331-345.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.

- Dredge, R., Gleeson, J. F. ve de la Piedad Garcia X. (2014). Risk factors associated with impact severity of cyberbullying victimization: a qualitative study of adolescent online social networking. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 17(5), 287-291.
- Ekşi, F. (2012). Narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığı yordama düzeylerinin yol analizi ile incelenmesi. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12, 1694-1706.
- Erdogan, Ö. ve Uçukoğlu, H. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin anne –baba tutumu algıları ile atılganlık ve olumsuz değerlendirilmekten korkma düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 51-72.
- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Greenfield, D. N. (1999). Psychological characteristics of compulsive internet use: a preliminary analysis. *CyberPsychology and Behavior*, 2, 403-412.
- Griffiths, M. D. (2005). A components model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10, 191-197.
- Hansen, S. (2002). Excessive Internet usage or 'Internet addiction'? The implications of diagnostic categories for student users. *Journal of Computer Assisted Learning*, 18, 226-236.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-156.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2009) *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of Suicide Research*, 14, 206-221.
- Juvonen, J. ve Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78, 496-505.
- Kabalcioglu, F. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. İ. Sarı ve M. Özdemir (Editörler). *Çocuk ve Bilişim içinde* (ss.228-248). Ankara: Polis Akademisi Suç Araştırmaları Merkezi.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ko, C. H., Yen, J. Y., Liu, S. C., Huang, C. F. ve Yen, C. F. (2009). The associations between aggressive behaviors and internet addiction and online activities in adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 44(6), 598-605.
- Laftman, S. B., Modin, B. ve Östberg, V. (2013). Cyberbullying and subjective health: A large-scale study of students in Stockholm, Sweeden. *Children and Youth Services Review*, 35, 112-119.
- Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: A research into cyberbullying and cyber victimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23, 435-454.
- Liau, A. K., Khoo, A., ve Ang, P. W. (2005). Factors influencing adolescents engagement in risky internet behavior. *CyberPsychology and Behavior*, 8, 513-520.
- Mesch, G. S. (2009). Parental mediation, online activities, and cyberbullying. *CyberPsychology & Behavior*, 12, 387-393.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D. ve Wolak J. (2003). Victimization of youth on the internet. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 8, 1-39.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D. ve Wolak, J. (2005). Protecting youth online: Family use filtering and blocking software. *Child Abuse & Neglect*, 29, 753-765.
- Mitchell, K. J., Ybarra, M. ve Finkelhor, D. (2007). The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance use. *Child Maltreatment*, 12, 314-324.

- Nichols, L. ve Nicki, R. (2004). Development of a psychometrically sound internet addiction test: A preliminary step. *Psychology of Addictive Behavior*, 18, 381-384.
- O'Dea, B. ve Campbell, A. (2012). Online social networking and the experience of cyberbullying. *Studies in health technology and informatics*, 181, 212-217.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Peker, A. (baskıda). Negatif duygunun siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin yordayıcı rolünün incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*.
- Peker, A. (2014). Ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1, 1-15.
- Peker, A. (2013). Ortaokul öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumu. 5. *Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu 1-3 Kasım 2013* içinde (s. 135). Antalya: Polis Akademisi Suç Araştırmaları Merkezi.
- Peker, A. (2013). *İnsani değerler yönelimli psikoeğitim programının problemleri internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Peker, A. ve Eroğlu, Y. (2013). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcıları olarak cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş ve okul türü. İ. Sarı ve M. Özdemir (Editörler). *Çocuk ve Bilişim* içinde (ss.210-228). Ankara: Polis Akademisi Suç Araştırmaları Merkezi.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 205-221.
- Seçer, İ. (2014). Ergenlerde obsesif kompulsif bozukluk ile anksiyete duyarlılığı arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 369-382.
- Seçer, İ. (2014). *Akran zorbalığına uğrayan ergenlerin mağduriyet algılamaları ve başa çıkma stratejilerine grupla psikolojik danışmanın etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet davranışları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Shapira, N. A., Goldsmith, T. D., Keck, P. E., Khosla, U. M. ve McElroy, S. L. (2000). Psychiatric evaluation of individuals with problematic use of the Internet. *Journal of Affective Disorders*, 57, 267-272.
- Slonje, R. ve Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154.
- Spears, B., Slee, P., Owens, L. ve Johnson, B. (2008). Behind the scenes and screens: Insights into the human dimension of covert and cyberbullying. *Journal of Psychology*, 217(4), 189-196.
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7, 321-326.
- Şahin, M. ve Akbaba, S. (2010). İlköğretim okullarında zorbacı davranışların azaltılmasına yönelik empatik eğitim programının etkisinin araştırılması. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1, 331-342.
- Şimşek, M. ve Palancı, M. (2014). Zorbacı davranışların aile sorunları bağlamında psikososyal nedenselliğinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 175-199.
- Tanrikulu, T., Kınay, H. ve Arıcak, O. T. (2013). Sensibility development program against cyberbullying. *New Media Society*, November 21. doi: 10.1177/1461444813511923.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *Cyber Psychology & Behavior*, 11, 643-648.
- Valkenburg, P.M. ve Peter, J. (2007). Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends. *Developmental Psychology*, 43, 267-277.

- Vandebosch, H. ve Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 11, 1349-1371.
- Wang, J., Iannotti, R. J. ve Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368-375.
- Williams, K. R. ve Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14-21.
- Wolak, J., Mitchell, K. ve Finkelhor, D. (2002). Close online relationships in a national sample of adolescence. *Adolescence*, 37, 441-455.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 819-833.
- Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2007). Prevalence and Frequency of Internet Harassment Instigation: Implications for Adolescent Health. *Journal of Adolescent Health*, 41, 189-195.
- Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2004). Online aggressors, victims, and aggressor/victims: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 45, 1308-1316.
- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of new clinical disorder. *Cyber Psychology & Behavior*, 1, 237-244.